

Olavi K. Fält (esitelmä, Oulun Lyseon seniorit ry vuosikokous, Oulun Lyseon lukio 27.3.2018)

Oulun Lyseo 1918

Tarkastelen tässä esityksessäni Oulun tapahtumia kriisivuosina 1917 ja 1918 ja erityisesti silloisen Oulun Suomalaisen Lyseon sekä sen oppilaiden ja henkilökunnan vaiheita sisällissotaan kärjistyneessä tilanteessa (nimi 1916–1917 vuosikertomuksessa; sitä ennen Ensimmäinen Suomalainen Lyseo; sitä ennen Oulun Klassillinen Lyseo; Oulun lyseo 1924–1925 vuosikertomuksessa). Lyseoon liittyvät tiedot perustuvat pääosin koulun kolmeen historiategokseen, etenkin 1933 ilmestyneeseen Oulun Lyseo 1883–1933.

Suomen historiassa alkoi uusi vaihe Venäjän vuoden 1917 maaliskuun (helmikuun) (8.–16.3.) vallankumouksen jälkeen. Keisarin luopuminen vallasta 15. maaliskuuta johti nopeasti olojen ja poliittisen keskustelun vapautumiseen. Oulussa sosialidemokraatti, Kansan Tahdon päätoimittaja ja kansanedustaja Yrjö Mäkelin (1875–1923) vaati Suomen itsenäistymistä ja olojen täydellistä muutosta. Hän oli ollut jääkäri liikkeen tukija ja hänen poikansa, entinen lyseolainen Leo Mäkelin (s. 1897) oli jääkäriinä Saksassa. Työväestön piirissä oli ollut Oulussa muitakin jääkäri liikkeen kannattajia. Maaliskuussa muodostettiin Oulun työväenneuvosto puheenjohtajana Mäkelin ja varapuheenjohtajana Yrjö Kallinen (1886–1976), joka toimi myöhemmin Mauno Pekkalan hallituksen puolustusministerinä vuosina 1946–1948.

Yhteiskunnallinen levottomuus alkoi nopeasti lisääntyä myös Oulussa. Oli lakkoja muun muassa Åströmin tehtaalla, koska tehtaalle tärkeä vienti Venäjälle oli vallankumouksen jälkeen selvästi vähentynyt. Kaiken kaikkiaan Oulussa oli vuonna 1917 13 lakkoa. Kesästä alkaen kärsittiin koko maassa elintarvikepulasta, mikä johti levottomuuksiin, kuten Oulussa tunnettuihin voimellakoihin, ja myös tiukkeneviin elintarvikesäädöksiin. Elintarviketilannetta vaikeutti ja levottomuuksia lisäsi 125 000 venäläisen sotilaan oleskelu Suomessa, jotka myös Oulussa aiheuttivat erilaisia järjestyshäiriöitä.

Järjestysvallan horjuminen johti puolestaan järjestyskaartien perustamiseen. Senaatti antoi tukea suojeluskuntahankkeille ja työväestö perusti omia kaartejaan. Oulussa sosialidemokraatit perustivat työväenneuvoston alaisen järjestyskaartin 15. elokuuta, jonka johtajaksi tuli maltillinen Hugo Granath (1888–1938?). Tilanteen myöhemmin kiristyessä

hänen tilalleen valittiin radikaalipuolta edustanut tamperelainen buurisodan veteraani Lennart Lindgren. Mäkelin tulkitsi heinäkuussa tapahtuneen eduskunnan hajottamisen jälkeen, että suojeluskuntia perustamalla porvaristo aseistautui työväestöä vastaan. Sosialidemokraatit olivat Oulussa kieltäytyneet liittymästä aktivistien 3. heinäkuuta perustamaan taistelujärjestöön. Pyynnön taustalla oli ollut aikaisempi jääkäriikeyhteistyö. Lopullisesti suojeluskunta perustettiin Ouluun 20. lokakuuta. Sen päälliköksi tuli Ab Uleå Oy:n toimitusjohtaja, luutnantti Johan Reinhold Weckman (1865–1949), joka ylennettiin myöhemmin everstiluutnantiksi. Hän oli käynyt 1880-luvulla kadettikoulua yhdessä Carl Gustaf Mannerheimin (1867–1951) kanssa. Osapuolten välien kiristyminen näkyi myös keskinäisissä nimittelyissä; toinen puoli puhui lahtarikaarteista ja toinen ryövärijärjestöistä.

Venäjän marraskuun (lokakuun) vallankumouksen (6.–8.11.) jälkeen alkoi Suomessa yleislakko 13. marraskuuta. Tilannetta kiristi vielä se, että Venäjältä hyvin avoimesti yllytettiin työväestöä vallankumoukseen. Oulussa keskeisiä rakennuksia otettiin järjestyskaartilaisten haltuun. Lakko päättyi 18. marraskuuta mutta Oulussa radikaalien tiukan otteen takia vasta 21. päivä. Lakkolaisten jyrkän siiven tavoitteena oli pitemmällä tähtäimellä vallankumous ja punainen hallitus. Vuoden lopulla suojeluskunta pyrki hankkimaan aseita, ja työväenyhdistys jakaantui entistä selvemmin maltillisiin ja radikaaleihin. Tuossa vaiheessa järjestyskaartin vahvuus oli noin 700 ja suojeluskunnan noin 300. Lisäksi varuskunnassa oli noin 1000 venäläistä sotilasta.

Maaliskuun vallankumous vaikutti myös koulunkäyntiin. Lyseon historiassa 1883–1933 todetaan, että ”Venäjän vallankumouksen jälkeen alkoi Suomen oppikoulullekin koittaa parempi aika”. Kouluhallituksen kiertokirjeessä 27. maaliskuuta 1917 kumottiin entisen senaatin määräykset liputtamisesta ja ilotulituksesta keisarillisina juhlapäivinä ja käskettiin poistamaan virkahuoneista keisarin ja hänen perheensä muotokuvat. Myös venäjän kielen tuntimäärää vähennettiin.

Maan vaikea elintarviketilanne vaikutti siihen, että syyslukukausi aloitettiin vasta 17. syyskuuta, jotta koululaiset olisivat voineet olla auttamassa sadonkorjuussa. Syyslukukaudella poliittinen levottomuus häiritsi koulutyötä jonkun verran aiheuttaen siihen ajoittaisia keskeytyksiä, mutta marraskuun yleislakosta huolimatta saivat Oulun koulut työskennellä rauhallisimmissa oloissa kuin monien muiden kaupunkien oppilaitokset.

Levoton mutta monella tavoin tapahtumarikas lukukausi päättyi joululomaan 21. joulukuuta vastikään itsenäistyneessä Suomessa. Lyseo ehti toimia vuoden lopulla myös vasta perustetun suojeluskunnan yhtenä harjoituspaikkana.

Jotta syksyn aiheuttamat menetykset koulutyölle olisi saatu korvatuksi, kevätlukukausi oli määrätty alkavaksi tammikuun 8. päivänä. Rehtori Sakari Westerlund (1858–1925, rehtorina 1902–1925) totesi ”Silloin kokoonnuttiin taas niin sanoaksemme vapauden merkeissä, hyvissä toiveissa tulevaisuuteen nähden. Olihan maamme itsenäisyys saanut useilta valtioilta tunnustuksensa ja, vaikka huonojakin tapauksia ennustettiin, oli useimmilla vahva usko, että olot vapauden turvissa tyyntyisivät ja järjestäytyisivät.” Kuitenkin monien muiden lailla rehtori joutui pettymään toiveissaan. Hän jatkoi: ”Jo tammikuun loppupuolella alkoi etelästä päin tulla ikäviä viestejä ja niin alkoi Oulussakin tammikuun 30 p:nä sotatila, joka teki koulutyön jatkamisen mahdottomaksi; siihen päättyi varsinaisesti lyseon kevätlukukausi.”

Tilanne oli kärjistynyt nopeasti. Suojeluskuntiin perustuneen uuden sotaväen ylipäällikkö kenraaliluutnantti Mannerheim (28.1. alkaen ratsuväenkenraali) antoi 25. tammikuuta käskyn, että Etelä-Pohjanmaan venäläiset varuskunnat oli riisuttava aseista 28. tammikuuta alkaen. Aseistariisuntaa helpottivat Mannerheimin hyvät suhteet paikallisiin komentaviin upseereihin. Mannerheim pyysi venäläisiä sotilaita olemaan sekaantumasta Suomen sisäisiin asioihin. Vasemmiston radikaalisiiven johtamat työväen järjestyskaartit lähtivät liikekannalle 26. tammikuuta ja 27.–28. tammikuuta koko Etelä-Suomi oli jo punaisten hallinnassa. Venäjän armeijakunnan komitea totesi puolestaan Viipurissa, että ollaan sotatoimissa suhteessa valkokaarteihin eli Venäjä julisti sen kautta käytännössä sodan Suomen virallista hallitusta vastaan.

Oulussa työväenneuvosto päätti pysyttäytyä tuossa tilanteessa edelleen passiivisena samalla, kun venäläiset tukivat punaisia antamalla heille 400 kivääriä. Suojeluskunta pyysi 30. tammikuuta Mannerheimilta apua Ouluun. Hän lupasi lähettää välittömästi 650 miestä. Samana päivänä suojeluskuntalaiset riisuiivat Limingassa aseista venäläisiä. Saatiin lisää aseita Ouluun, jonne suojeluskunta oli järjestänyt Norjasta saapuneen kohti etelää matkanneen everstiluutnantti Vilho Nenosen (1883–1960) kehotuksesta tukikohdiksi vahvat kivirakennukset, lääninhallituksen, maanmittauskonttorin ja lyseon, jonne asettui 2. helmikuuta suojeluskunnan asettama komennuskunta. Ikkunat suojattiin kirjoilla ja

arkistoilla. Tällä tavoin kivirakennuksiin turvautumalla pyrittiin torjumaan lukumääräistä alivoimaisuutta.

Venäläisillä oli tukikohtinaan maneesi, nykyisen Kolmiotalon paikalla ollut Fabritiuksen talo (yhteensä 130 miestä), Raatinsaaren merivalvonta- ja sähkötyöasema (60 miestä) sekä kasarmin alue (700 miestä). Hallituksen ohjeiden mukaisesti suojeluskunta lähti edellisen päivän Limingan kokemuksista lisäinnostusta saaneena riisumaan aseista venäläisiä 31. tammikuuta myös Oulussa. Se onnistui maneesissa, Fabritiuksen talolla ja Raatinsaarella, mutta kasarmilla 80 miehen osasto joutui vahingonlaukauksen myötä tulitaisteluun ja punakaarti riensi hajanaisin joukoin auttamaan venäläisiä, minkä jälkeen suojeluskunta vetäytyi tukikohtiinsa. Suojeluskunta vaati edelleen aseiden luovuttamista, kun taas aktiiviset punaiset ottivat yhteyttä venäläisiin ja saivat lisäaseina 200 kivääriä.

Tammikuun viimeisenä päivänä punaiset saivat tietää, että valkoiset joukot olivat tulossa junalla kohti Oulua. Silloin pasifistina tunnettu Yrjö Kallinen lähti Ruukkiin neuvottelemaan, jotta välttyttäisiin taisteluilta. Neuvotteluissa sovittiin alustavasti, että punakaarti luovuttaisi aseensa vähitellen työväenneuvostolle, joka luovuttaisi ne vuorostaan hallitukselle. Tältä pohjalta Ouluun palannut Kallinen sai valtuudet jatkaa neuvotteluja, ja palasi takaisin Ruukkiin 1. päivä helmikuuta. Hänen johtamaansa valtuuskuntaa kuului viisi venäläistä ja viisi suomalaista. Venäläiset olivat periaatteessa valmiita lähtemään maasta. Oulua lähestyneet joukot vaativat kuitenkin tiukasti ehdotonta antautumista. Kallinen kauhistui ja vetäytyi tapahtumista syrjään. Taistelu oli tulossa.

Samaan aikaan myös punakaarti linnoittautui pääasiassa kivirakennuksiin, Työväentalolle, Kansan Tahdon talolle, Osuuskaupan talolle, palokunnan talolle sekä rautatieasemalle. Valmistauduttiin valkoisten tuloon. Seuraavana päivänä 2. helmikuuta saapui pohjoisesta, Tornioista ja Kemistä 500 sotilasta lisää, radikaalimpaa ainesta, jotka liittyivät punaisten puolelle. Tässä vaiheessa punakaartin jyrkkälinja pääsi Oulussa voitolle. Hyökkäys valkokaartia vastaan alkoi iltopäivällä. Tavoitteena oli kukistaa valkoiset ennen kuin etelästä tulossa ollut apujoukko ehtisi perille. Hyökkääjät sytyttivät lyseon viereisen korttelin puhelinkeskuksen tuleen, mikä loppujen lopuksi auttoi puolustajia valaisemalla ympäröivän puistoalueen. Taistelu ei johtanut kovin vakavaan valtausyritykseen, ja seuraavana aamuna 3.

helmikuuta punaisten päähuomio oli kohdistettava jo kaupunkiin hyökkävään avustusretkikuntaan.

Tällöin voimasuhteet olivat avustusretkikunta 700, suojeluskunta 300, punakaarti noin 600–700 ja venäläiset noin 1200 miestä. Avustusretkikunta oli pyytänyt lisäjoukkoja, mutta niitä ei oltu annettu vaan oli kiirehdetty asiaa vaihtamalla komentajaa. Eversti Alexander Tunzelman von Adlerflug sai väistyä Mannerheimin esikuntapäällikön ratsumestari Hannes Ignatiuksen tieltä. Mannerheim vaati, että operaatio olisi saatava nopeasti päätökseen, koska ulkomaita myöten liikkui tietoja, että Oulu olisi jo vallattu.

Matkaa hidasti viime vaiheessa se, että Kempeleessä olleet suojeluskuntalaiset olivat räjäyttäneet radan, jotteivät punaiset ja venäläiset pääsisi avustusretkikunnan kimppuun. Sen takia retkikunta ei ehtinyt 2. helmikuuta Ouluun vaan joutui marssimaan loput 14 kilometriä. Tuossa vaiheessa hyökkääjillä oli käytössä noin 1600 miestä, kaksi tykkiä ja 14 konekivääriä. Hyökkääjät etenivät useana kiilana. Nenosen johtama tykistö asettui Oulujoen rantaan; tarkoituksena oli ampua sieltä suorasuuntauksella kasarmille. Kaksi kiilaa eteni kohti rautatieasemaa, lännestä ja idästä, ja yksi kiila lähestyi Limingan maantietä pitkin kohti keskustaa.

Eteneminen alkoi klo 8 aamulla ja Nenonen tulitti kasarmia klo 9. Osumista huolimatta venäläiset pysyttäytyivät kasarmilla. Keskipäivällä tuotiin myös reservijoukot kaupunkiin palotontille, mistä ne levittäytyivät rantaan asti. Vähitellen hyökkääjät pääsivät yhteyteen toistensa kanssa. Oulun suojeluskunnan joukot vapautettiin myös piirityksestä, mikä omalta osaltaan lisäsi hyökkääjien voimaa. Vaikka taistelu juuttui paikalleen, asemanseutu saatiin lopulta vallatuksi. Loppuvaiheessa työväentalolle vetäytyneitä punaisia tulitettiin viidestä eri suunnasta, mikä johti valkoisen antautumislipun nostoon klo 15.10. Kasarmin venäläiset antautuivat illalla ja Raatinsaarelle vetäytyneet matruusit vähän myöhemmin. Tässä vaiheessa venäläisiä vankeja oli noin 1100 ja punakaartilaisia noin 800. Sotasaaliiksi saatiin muun muassa 2000 kivääriä ja 10 konekivääriä. Seuraavana päivänä kauppatorilla pidettiin voittajien paraati

Taistelut olivat vaatineet raskaita uhreja: hallituksen joukot 33 kaatunutta ja 34 haavoittunutta, punaiset 26 kaatunutta ja 26 haavoittunutta, siviilit 8 kuollutta ja 11

haavoittunutta sekä venäläiset 1 kuollut ja 8 haavoittunutta. Lisäksi heti taistelujen jälkeen, 14. helmikuuta teloitettiin 33 venäläistä matruusia ja sotamiestä rangaistuksena taisteluihin osallistumisesta.

Lääkärit olivat perustaneet lähes taistelujen keskelle, Seurahuoneelle, nykyiseen kaupungintaloon, oma-aloitteisesti kenttäsairaalan. Ennakkoon ilmoitetusti hoidettiin molempia osapuolia. Lisäksi tietenkin myös muut sairaalat olivat toiminnassa kuten diakonissalaitos ja lääninsairaala. Lääkärien, sairaanhoitajien ja diakonisien toiminta sai myöhemmin paljon kiitosta.

Vankilana toimi aluksi lyseo ja myöhemmin Raatinsaari. Siellä oli parhaimmillaan noin 1000 vankia, joista 43 kuoli nälkään ja tauteihin sekä kahdeksan teloitettiin eli vajaat 6 % koko määrästä kuoli, mikä oli toiseksi pienin luku Vaasan vankileirin jälkeen. Syyskuussa tapahtuneen lopettamisen jälkeen 320 vankia siirrettiin Suomenlinnaan. Venäläiset jäivät vangeiksi kasarmille sodan loppuun asti.

Oululaiset kokivat sodan samanaikaisesti kapinaksi, vapaustaisteluksi ja kansalaissodaksi, kuten Kalevan 6. helmikuuta kokosivun otsikko kertoi: ”Kapinaviikko Oulussa, punakaartien ja sotilaiden kapinaliike Oulussa kukistettu Etelä-Pohjanmaan kansallisen sotaväen avulla. Murhapolttoja, räjähdyksiä, ryöstöjä ja salamurhia tehty. Vapaustaistelu vaatinut lukuisia uhreja. Tilanne koko maassa anarkinen, täydellinen kansalaissota riehunut kaikkine kammottavuuksineen”.

Helmikuun 6. päivä käydyn Tornion taistelun jälkeen hallituksella oli hallussaan tärkeä rautatieyhteys Ruotsiin.

Oulun tilanteen vaihteluista kertoi hyvin se, että koulukeittiössä jaettiin yleislakon aikana ruokaa työväenneuvoston vaatimuksesta puutteessa oleville ja helmikuussa suojeluskunnalle. Puolestaan Raatinsaari toimi vuoden 1918 aikana venäläisten matruusien kasarmina, vankileirinä ja lopuksi suojeluskunnan tilana.

Taisteluissa lyseon ympäristö kärsi suuria vahinkoja etenkin, kun venäläiset sytyttivät edellä mainitun lyseon eteläpuolisen korttelin palaamaan. Tuli levisi kadun yli lyseon

voimistelurakennukseen, josta jäivät jäljelle vain kiviset seinät. Sen lisäksi paloivat ulkokuoneet, liiteri ja vahtimestarin asunto, jonka irtaimisto kuitenkin onnistuttiin suurimmaksi osaksi pelastamaan päärakennukseen. Hyökkääjät koettivat sytyttää tuleen myös päärakennuksen, jota puolusti pieni suojeluskunnan osasto, 14 miestä ja kaksi muonittajanaista. He pystyivät kuitenkin torjumaan tulipalon vaaran, kun osa suojeluskuntalaisista ryhtyi sammuttamaan ikkunoiden puuosia ja peltikaton alla olevaa laudoitusta. Ensimmäiseen luokkaan heitettiin pommi, joka räjähti, mutta se ei kuitenkaan sytyttänyt tulipaloa. Itse ammunnessa särkyivät useimmat julkisivun ikkunat ja myös seinät, katto ja kalusteet kärsivät vahinkoja. Ammuntaa kesti aamuhämäriin asti. Heti taistelujen jälkeen lyseolla teloitettiin yksi punainen.

Oulun valtauksen jälkeen lyseorakennusta tarvittiin vielä sotatoimiin. Ensin siihen majoitettiin muutamiksi päiviksi suojeluskuntaosastoja, myöhemmin kahdeksi ja puoleksi kuukaudeksi sotavankeja, muun muassa venäläisiä matruuseja. Suurimmillaan majoittuneita oli yli 700. Vankilakauden jälkeen lyseorakennuksessa suoritettiin perinpohjainen puhdistus, kalustonkorjaus ja maalaus. Väliaikainen ulkokuoneisto rakennettiin heti palon jälkeen entiselle paikalle. Keväällä ja kesällä 1918 lyseon saleissa istui tutkintolautakuntia ja sota-oikeuden osastoja.

Jo ennen sisällissodan taisteluja Oulun suojeluskuntaan oli liittynyt koulun opettajia ja oppilaita. Oulun taistelujen aikana he kunnostautuivat muun muassa lyseorakennuksen puolustamisessa. Sodan puhjettua olivat opettajat, aluksi kaikki, ja osa oppilaista mukana sotatapahtumissa erilaisissa tehtävissä. Koulutyötäkin yritettiin saada käyntiin pääsiäisen jälkeen, mutta se osoittautui käytännössä mahdottomaksi. Kun vapaaehtoista rintamakomennuskuntaa ryhdyttiin järjestämään, astuivat riviin lehtorit A. A. Jauho ja A. A. Parvela ja joukko oppilaita. Heidän lisäksi myös tohtori V. J. Snellman ja lehtori H. Karjalainen olivat mukana sodan eri vaiheissa. Kaiken kaikkiaan 65 oppilasta oli mukana itse taisteluissa ja 10 muissa tehtävissä. Kahdeksaluokkalaisista (22) oli mukana 15 ja jopa kolmasluokkalaisista (35) kuusi itse taisteluissa ja kaksi muissa tehtävissä. Paikallisissa suojeluskunnissa palveli lisäksi 35 oppilasta ja nuoremmista oppilaista 59 toimi läheteinä. Kaiken kaikkiaan Lyseon 244 oppilaasta itse rintamalla oli 75 eli noin 31% ja yleensä sodan toimitissa mukana 169 eli noin 70%. Mahdollisesti toisella puolen rintamaa olleista ei ole mainintoja.

Taisteluissa kaatui neljä oppilasta, Pauli Kosunen, Arne Littow, Arvi Palomäki ja Joju Lisitzin. Viron vapaussotaan otti osaa 1918–1919 yksi kahdeksasluokkalainen ja Aunuksen retkeen 1919 21 oppilasta, joista nuorin oli lähetinä toiminut ensiluokkalainen. Sisällissodassa kaatuneiden oppilaiden muistojuhlaa vietettiin lyseolla 18. joulukuuta 1918. Tilaisuus oli omistettu myös muille sotaan osallistuneille oppilaille. Tilaisuudessa paljastettiin juhlasalin seinään kiinnitetty marmoritaulu, jossa olivat vainajien nimet, kuolinpäivät ja -paikat. Valtionhoitaja Mannerheim vieraili lyseolla 29. tammikuuta 1919 ja huomattuaan muistotaulun hän pyysi rehtoria välittämään oppilaille kiitoksensa ja ilonsa heidän osoittamastaan urheudesta.

Vuosia myöhemmin lyseon entinen oppilas tuomari H. J. Boström ehdotti rehtorille, että kouluun hankittaisiin muistotaulu, jossa olisivat sodassa kuolleiden entisten oppilaiden nimet. Varat muistotaulua varten koottiin lahjoituksina ja se paljastettiin Oulun valloituksen 10-vuotispäivänä 3. helmikuuta 1928. Taulussa ovat 21 lyseon ja sitä edeltäneen yksityislyseon entisten oppilaiden nimet.

Senaatti määräsi 6. toukokuuta 1918, että sen vuoden ylioppilaskokelaille oli tutkintoja pitämättä annettava päästötodistukset, jotka oikeuttivat pääsemään korkeakouluihin. Muut oppilaat saatiin siirtää ylemmille luokille syyslukukauden todistuksien ja opettajien heistä saaman yleisen käsityksen perusteella. Lukuvuonna 1918–1919 koetettiin saada loppuun kevätlukukaudella kesken jääneet kurssit. Oppilaat tottuivat nopeasti taas arjen aherrukseen. Rehtori Westerlund totesi, että ”luonteita oli sota vain kehittänyt ja karaissut ja entistä miehekkäämmiltä tuntuivat oppilaat, kun taas vaihtoivat sota-aseet kirjoihin. Ei ole myöskään nykyinen sotatoimien jatkona pidettävä suojeluskuntaliike koulutyötä häirinnyt, vaikka oppilaita on suojeluskuntiin kuulunut 66, nim. VIII luokalla 6, VII:ltä 22 (kaikki), VI:lta 13 (kaikki), V:ltä 14, IV:ltä 8, III:lta 2 ja I:ltä 1.”

Kesällä 1919 valmistui sodan aikana palanut lyseon voimistelurakennus uusittuna ja laajennettuna, kun siihen sijoitettiin alakertaan pesutupa ja yläkertaan vahtimestarin ja talonmiehen asunnot. Pihamaa laajeni entisestään ja näköala tuli avarammaksi Merikosken suuntaan.

Miten sitten yksittäinen lyseolainen mahtoi kokea nämä järkyttävät sotatapahtumat? Lyseolaisen ajatuksia sodan aikana kuvaavat elävästi Turo Mannisen oululaisten sotapolkua käsittelevässä artikkelissaan lainaamat lyseolaisen Armas Kolströmin (toimi myöhemmin metsänhoitajaksi opiskelleena metsähallituksessa) kotiinsa Muonioon lähettämät kirjeet.

Hän oli vähän aikaisemmin osallistunut Oulun taisteluun: ”Meillä on nyt Oulussa valta, mutta muualla taistellaan vielä, taistellaan vapaan Suomen puolesta ja siksi meidän täytyy voittaa. Jumala ei ole määrännyt Suomi riepuaamme ikuisesti kärsimään vieraan vallan iestä.—Minun ei ole tarvinnut taistella kuin täällä Oulussa. Mutta ajatelkaa niitä jaloja eteläpohjalaisia, pääasiassa vaasalaisia, jotka tulivat meitä auttamaan, missä olisimme me nyt jos ne eivät olisi tulleet. Kuinka urhollisesti ne taistelivat, uhmaten kuolemaa. Ei se tapahtunut seikkailunhalusta vaan isänmaanrakkaudesta. Eihän minun niin julma saa olla, että katselisin päältä kun muut uhraavat kotinsa ja elämänsä.”

Kun Oulussa koottiin toista rintamakomennuskuntaa ilmoittautuneiden joukossa oli runsaasti lyseon seitsemäs- ja kahdeksaslukkalaisia. Kolström kirjoitti kotiinsa Muonioon, miten hän teetätti rintamalle lähtöä varten itselleen sotilaspuvun ja saappaat ja hankki valkoisen karvalakin. Seinäjoella rintamakomennuskunta kohtasi Mannerheimin. Kolström kirjoitti kirjeessään, miten Mannerheim hauskan näköinen vanhanpuoleinen herrasmies, oikein ystävällisen mallinen, kävi kädestä pitäen tervehtimässä oululaisia ja sanoi heistä, että hauskaa, hyvin varustettua väkeä.

Kolström kirjoitti kotiinsa 12. maaliskuuta taistelujen keskellä: ”Saavuimme eilen myöhään tänne (Ahlaisiin). Täällä ovat meidän toiset Oulun poikamme. Tapasin eilen joitakin. Eivät näyttäneet surullisilta. Reippaus loisti heistä, vaikka kolme päivää ovat saaneet taistella aikalailla punikeita vastaan, jotka ovat koettaneet hyökätä. - - Heti kun tulimme, määrättiin neljä ryhmää plutunastamme rintamalle eli johonkin saarien valtaukseseen.”

Kolström oli mukana myös Tampereen 6. huhtikuuta tapahtuneessa valtauksessa ja kirjoitti kotiinsa sen jälkeen: ”Hevosten raatoja on pitkin katuja ja mitä vielä kamalampaa punikkien raatoja. Verisinä ne rötköttävät rapakoissa. Ihmiset olivat jo näyttäneet tottuneen niihin, eivät paljon niistä välittäneet. Mulle se oli jo niin tuttua ja luonnollista, että tuskin pysähdyin katsomaan.”

Sodan taistelujen jälkeen lyseolainen Kolström palasi takaisin Ouluun ja kirjoitti vielä äidilleen: ”Nyt äiti rievulta on puonnut taakka hartioilta. Kyllä minä ymmärrän mikä tuska teillä on ollut meistä. – Eilen meni sotilasjuna tästä ohi. Siinä oli muoniolaisiakin. Aadan Hannesta, Raution Kallea sain puhutella niitä. Sanoivat, että kävivät meilläkin hyvästillä ja äiti oli itkennyt. Ei se kumma”.

Niin päättyi Oulun Suomalaisen Lyseon ja lyseolaisen sota. Paluu arjen töihin ja arjen tunteisiin oli taas alkanut. Kolströmistä tuli niin kuin monesta muustakin oppilaasta vuoden 1918 ylioppilas sotakokemus tutkintonaan.

Käytetty kirjallisuus:

Fält, Olavi K., Valkean kaupungin idylliä – Oulu 1917–1945. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Studia Historica Septentrionalia 13. Toimittanut Kyösti Julku. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi 1987, 141–145.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia IV 1856–1918. Oulun kaupunki, Oulu 1976, 618–622.

Itkonen, T.I., Oulun Lyseo 1883–1933. Teoksessa Oulun Lyseo 1883–1933. Oulu 1933, 37–43.

Jokipii, Mauno, Oulun valtaus. Teoksessa Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945. Oulun veteraanikirja. Toimittaneet Janne Kankainen, Panu-Pekka Rauhala, Jouko Vahtola. Oulun kaupunki, Oulu 2002, 47–55.

Kujasalo, Veli, Oulun lyseo 1874–1974. Teoksessa Oulun lyseo 1874–1974. 100-vuotisjuhlajulkaisu. Oulu 1974, 31–34.

Lackman, Matti, Oulun Lyseon juuria ja vaiheita. Oulun suomalaisesta yksityislyseosta Oulun Lyseon lukioon. Teoksessa Lux borealis. Oulun lyseo 1874–2009. Oulun Lyseon lukio ja Oulun Lyseon Senioriyhdistys ry, Oulu 2011, 10–11.

Manninen, Turo, Vuoden 1918 sodan synty ja kulku – oululaiset sodan valkoisella ja punaisella puolella. Teoksessa Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945. Oulun veteraanikirja. Toimittaneet Janne Kankainen, Panu-Pekka Rauhala, Jouko Vahtola. Oulun kaupunki, Oulu 2002, 23–46.